

Vallattomat toimittajat?

Olemme kaikki spontaaneja mediakriitikkoja. Perinteisesti tämä harrastus on varattu norsunluutorneissaan ahertaville tutkijoille tai työpäivän jälkeen kaljalla istuville toimittajille, jotka omilla tavoillaan ovat saattaneet mediamaailmaa järjestykseen. Nytemmin molemmat ryhmät ovat siirtyneet harrastamaan mediakritiikkiään myös itse mediassa. Vielä puuttuu kansan mediakritiikkiohjelma MediaKarpo, jossa saisi purnata paitsi virkaherrojen, myös mediaherrojen mielivaltaa vastaan.

Myös mediakritiikki ja journalismikritiikki ovat muuttaneet muotoaan. Perinteinen kritiikki halusi verrata mediasisältöjä oikeaan todellisuuteen ja päätyi siihen, että median välittämä kuva oli eri tavoin harhainen. Tämä kritiikin laji on edelleen elinvoimainen, mutta se on saanut vähitellen rinnalleen myös kritiikin, jossa ei arvioida mediaa vain todellisuuden kuvaajana, vaan myös todellisuuden tuottajana. Median roolissa todellisuuden tuottajana ei ole kysymys pelkästään kaikkien tunnistamista mediailmiöistä kuten Lindasta tai muista kauniista ja rohkeista. Ehkäpä "Linda on yhtä vähän turha julkkis kuin Emu ja Nato-kin" kuten Maija Töyry tässä vuosikirjassa julkaistavassa kirjoituksessaan toteaa.

Medialla on keskeinen rooli 'kuvitellun yhteisyyden' tuottajana ja siihen liittyvien yhteisten puheenaiheiden lanseerajana. Näissä yhteisöllisyyden rituaaleissa voidaan sitten ruotia ajankohtaisia sosiaalisia ja moraalisia kysymyksiä. Esimerkiksi Diana-ilmiö tai kotoiset poliisiturmat tuskin olivat vain spontaaneja surujuhlia, vaan paljolti myös median luomia rituaaleja.

Uusi kritiikin laji näkee, että media on julkisuuden ja politiikan toimija siinä missä poliitikot, julkkikset ja heidän lobbarinsakin. Tätä puolta valottaa Veikko Pietilä ironisesti otsikoidussa kirjoituksessaan Suomen lehdistön menetetty maine, jos-

sa hän tutkii median roolia Eevan Vuoren tapauksessa. Pietilän mukaan "lehdistö pesi hanakasti käsiään vaikenemalla jatkuvas-
ti omasta osuudestaan mylläkkään, jota se tosiasiansa oli käyn-
nistämässä ja pitämässä yllä".

• • •

Kysymys median aktiivisesta roolista ei tietysti istu kovin hy-
vin sellaiseen journalismiin itseymmärrykseen, joka lähtee siitä,
että toimittaja on vain maailman tapahtumien kuvaaja ja mie-
lipiteiden välittäjä. Sen mukaan toimittaja on osallistuja ja kan-
nanottaja korkeintaan pääkirjoituksissa tai kolumneissa. Toki
käsitykset ovat viime aikoina vähän muuttuneet. Kaikki toimit-
tajat eivät ajattele samoin kuin edesmennyt kulttuurikriitikko
Seppo Heikinheimo, joka aikanaan tokaisi ajatuksen toimitta-
jan vallasta olevan pelkkää 'kommunistien höpötystä'.

Toimittajilla on varsin erilaisia käsityksiä journalismista, ja
nämä käsitykset ovat myös muuttumassa, kuten Heikki Heikki-
lä omassa artikkelissaan osoittaa. Osa toimittajista näkee roolin-
sa selvästi kansan valistajana ja valtaapitävien kriitikkona. Toi-
set puolestaan kritisoivat ajatusta yhdestä kansasta tai yleisöstä.
He ymmärtävät journalismin tavaratalona ja haluavat tarjota
'jokaiselle jotakin'. Kolmannet arvostelevat sekä journalismin va-
listuksellista että markkinahenkistä roolia. He haluvat ymmär-
tää kansalaisten arkielämää ja parantaa maailmaa.

• • •

Monet tämän vuosikirjan puheenvuorot sivuavat median ja
yhteiskunnallisten liikkeiden, erityisesti ympäristöaktiivismin
suhdetta. Lyhyen kuherruskuukauden jälkeen ympäristö- ja
muut yhteiskunnalliset liikkeet saavat nykyisin paljon kritiikkiä
osakseen. On muodikasta arvioida mediassa nimenomaan ym-
päristöjärjestöjen ja -liikkeiden pelisuorituksia, uskottavuutta,
strategioita, taktiikoita. Ajoittain tuntuu jopa siltä, että liikkeis-
tä ja aktivisteista olisi tullut itse ympäristöongelma, sen sijaan et-
tä he olisivat potentiaalisia ongelman ratkaisijoita.

Osittain tilanne lienee reaktiota 1980-luvun lopun huumal-

le, jossa toimittajatkin ryhtyivät povaamaan nopeaa maailmanloppua, jota ei sitten tullutkaan. Toisaalta joidenkin toimittajien mielestä ympäristöjärjestöt hallitsevat mediapelin liian hyvin. Itsekritiikin sijasta media kritisoi nyt niitä, joita se pitää harhaanjohtajinaan. Osittain kyse on tavanomaisesta draaman luomisesta eli vastakkainasettelujen korostamisesta ja järjestöjen leimaamisesta joidenkin yksittäisten edustajien pohjalta.

Ympäristöaktivistien ja heidän vastustajiensa keskinäisen ohipuhumisen sijasta draaman voisi rakentaa toisinkin. Virikkeitä tähän voisi saada myös akateemisen journalismin tutkimuksen puolelta. Tiedotustutkimuksen numerossa 4/1997 esitellyt kansalaisjournalismin ideat tuntuisivat sopivan hyvin juuri uusien kansalaisliikkeiden ja valtaväestön keskinäisen vuoropuhelun kehittämiseen. Omalla toiminnallaan mediat voivat vaikuttaa siihen, suuntautuvatko radikaaliliikkeet väkivaltaisiin vai rauhanomaisiin toimintamuotoihin, huomauttaa Tapani Suominen omassa puheenvuorossaan.

• • •

Hyvä lukija, käsissäsi on uusi kokeilu, kirja ja lehti samoissa kansissa. Journalismikritiikin vuosikirja on syntynyt Tampereen yliopiston journalismin tutkimuksen ja kehitystyön yksikön ja Tiedotustutkimus-lehden yhteistyönä. Vuosikirja on osa tutkimusyksikön pyrkimystä lähentää journalismin tekijöitä ja tutkijoita toisiinsa. Muita askelia samassa prosessissa ovat olleet viime syksynä pidetty seminaari (jonka aineisto on pääosin tässä vuosikirjassa) sekä ensi askeliaan ottava Journalismikritiikin uutiskirje. Lehden näkökulmasta vuosikirja on yritys tuoda journalismikritiikkiä ja ajankohtaista mediakeskustelua sellaisellekin lukijakunnalle, joka ei yleensä tartu Tiedotustutkimus-lehteen.

Kirjoitustyyli on journalistisempi kuin perinteisissä tieteellisen aikakauskirjan artikkeleissa.

Toimittajien ja tutkijoiden välinen kuilu on tema joka toistuu usein journalismin tutkimusta ja kritiikkiä koskevassa keskustelussa. Kumpikaan ei ymmärrä tai ole kiinnostunut toistensa tekemisistä, vaan puuhastelee omassa maailmassaan. Mutta onkohan tämäkin väite vain myytti?

Väitteen mukaan tutkijat ovat teoreetikkoja, jotka eivät ymmärrä mitään käytännön journalismista. Kuitenkin tänä päivänä useimmat – ainakin alle nelikymppiset – journalismin tutkijat ovat tehneet toimittajan tai muita alan töitä enemmänkin kuin yhden kauden kesätoimittajina. Toisaalta suurella osalla parin viime vuosikymmenen aikana toimittajiksi ryhtyneistä on vahva koulutustausta eikä heillä ole vaikeuksia käyttää tutkimustietoa tai kääntyä tutkijoiden puoleen. Ennakkoluulot tiedemaailmaa kohtaan, mutta samalla myös turha kunnioitus ovat vähentyneet. Mutta tiedon kulussa ja muussa keskinäisessä vuorovaikutuksessa on varmasti vielä parantamisen varaa.

Vuosikirjan ensimmäinen osa sisältää tutkijoiden ja toimittajien lyhyitä ja persoonallisia kommentteja journalismin vuodesta 1997, toinen hiukan laajempia erittelyjä samoista aiheista. Kolmannessa osassa käydään keskustelua journalismikritiikistä; sen puheenvuorot ovat peräisin viime vuoden lopulla Tampereella järjestetystä Kritiikistä kehittämiseen -seminaarista.

Esa Väliverronen, YTT,
Helsingin yliopisto,
viestinnän laitos

Pentti Raittila, YTL,
Tampereen yliopisto,
Journalismin tutkimuksen
ja kehitystyön yksikkö